

MODERN BARBARIZMUS

Dragomán György: Rendszerűjra

Dragomán Györgyöt első regényétől fogva a diktatúrák megéneklőjeként ismerjük. Bár regényei közül *A fehér király* (2005) és *Máglya* (2014) is felismerhetően erdélyi helyszíneken és jellemzően a Ceaușescu-érában játszódik, ezzel együtt művei mindig a konkrét történelmi kontextus fölé emelkedtek. Előző novelláskötete, az *Oroszlánkórus* (2015), bár kulturálisan polifón hangon szólal meg, ott is felismerhető marad Dragomán szürreális, tértől és időtől elszakadt narrációja. A frissen megjelent *Rendszerűjra* (2018) viszont kifejezetten disztópikus, sci-fi jellegű, illetve abszurd jellegzetességeket vonultat fel.

A fülszövegben azt olvashatjuk, hogy a meglehetősen különálló novellákat a szabadulástörténet motívumával lehet összekapcsolni. Ez igaz is, de Dragománnál csak első pillantásra ilyen könnyű a rendszerezés szükségszerű olvasói gesztusa.

Rendszerek, rabság, szabadulásvágy, határátlépés valóban jellegzetes motívumok ezekben a futurisztikus posztmodern víziókban. Mégis egyedivé teszi a *Rendszerűjra* című kötetet, hogy a disztópia modern barbarizmusának kérdéseit közép-kelet-európaias hangulatú világban vizsgálja. Jellemzi ezt a világot a nemzetiségek egymás mellettisége és állandóan változó hatalmi viszonyrendszere. Az egyszerre otthonos és az idegenszerűen abszurd kafei világban pedig antihősök próbálják csüggedten kipofozni a nyomort. Ahogy egy interjúban a szerző is utalt rá, őt mindig kifejezetten érdekelt a „kelet-európai buhera mátrix”. A közép-kelet-európaiságot itt a Dragomántól jól ismert jellegzetesen erdélyies íz is gazdagítja, mely megjelenik a szövegek nyelvi megformálásában és a történetek kontextusában is. Nem véletlenül juthat Bodor Ádám is eszünkbe a szövegek olvasásakor.

A *Sportkomplexum* című novellában leírtak például erőteljes rokonságot mutatnak a *Sinistra* körzet világával. Erdélyies hegyek, aprófalvas baljós vidék a balkáni iparosítás, illetve modernizálás romjaival. A *Foxtrott* című darab a székely buheráló mester alakjának humoros megjelenítése, aki „arra is rájött, hogy lehet fenyőgyantából, mohából, üvegtörmelékből és friss háncsból kezdetleges galvánelemet kanyarítani” (102.). Szintén Erdély speciális kulturális kavalkádját idézi a *Gát* című elbeszélés, ahol a víztározó alatti településről azonnal a Ceaușescu általi falurombolás jelképévé vált Bözödújfalura asszociál az olvasó. Vagy például a *Medvezsír* című mű főszereplője, aki idomított és benyugtatózott medvék hátán menekít ki pénzért elkecseregett szőkní vágókat. A szigorú határzár és a menekülők mindenre elszántsága borzalmas totális rendszert sejtet, melyből még az állatokkal való bizarr közelség árán is érdemes kimenekülni, ahogy az egyébként Bodor Ádámnál is sokszor előfordul.

Magvető Kiadó
Budapest, 2018
224 oldal, 3699 Ft

Ahogy az *SFmag* internetes science fiction magazin kritikusa írja,¹ egy átlagos science fiction-olvasónak e történetek alapötletei nem sok novumot tartalmaznak. Viszont lebilincselően izgalmassá teszi ezeket az elbeszéléseket az a mód, ahogy két távoli kulturális utalásrendszer egymásra eresztenek: a népmesék babonás barbarizmusát és a modernitás technológiájának világát. Sokszor találkozunk a modern technológiával, pontosabban annak letűntével, a fű borította romokkal (*Lokátorállomás*, *Sportkomplexum*, *Menedék*, *Hangár*, *Állomás*). Itt a posztmodern barokk romkultusz borzalmával szembesülünk, mely harcias ellensége a modernitás állandó jelenben élést propagáló optimizmusának. De nem kevésbé riasztók azok a disztópikus novellák, melyek a modernitást kiteljesedett hatalmának csúcán ábrázolják (*Rendszerújra*, *Valhalla*, *Cigiszünet*). Ez utóbbiak, mint azt több kritikus is leírja, a *Black Mirror* című sorozat felvetéseit is idézik. A bizonytalan jövő új rendszerei összemossák a gép, az ember, és az állat közötti markáns határvonalat, melyet a racionális karteziánus ego fikciója hozott létre.

A modern barbarizmus sokszor látott eleme az irodalom vagy a filmművészet futurisztikus, illetve disztópikus vagy cyberpunk vízióinak. A technikai újítás és az azzal haladni nem képes atavisztikus viselkedésformákhoz visszanyúló emberi psziché kettősségéről van itt szó. A *Rendszerújra*ban számos darabot találunk, mely ezt a problémát járja körül. A *Lokátorállomás*ban például elhagyott háborús lokátorállomást látunk, amelyet a helyiek spiritalista szellemben hasznosítanak: akik halottaikkal akarnak beszélni, felcaplatnak a hegytetőre, hogy ott az egykedvű őrt kifizetve a sötét szobában túlvilági üzenetet olvassanak ki a radarjelekből. Régi disztópikus gondolat az alapja ennek a műnek, miszerint a tudományos és technológiai vívmányok mindig annyira meghaladják az átlagember felfogóképességét, hogy az már általános felvilágosodás helyett vakhíttét, sőt barbár hiedelmeket szül. Hiszen ha egy olyan totális államberendezkedést képzelünk el, melynek a tudatlan és engedelmes alattvaló az ideális alanya, akkor ennek a szubjektumnak ugyanazt jelenti, ha egy gép képes beláthatatlan távolságban lévő repülőgépeket érzékelni vagy látthatatlan lelkekkel kapcsolatba lépni. A premodern és a posztmodern így találkozik.

A *Sportkomplexum* erős képi világa – mely akár vizuálisan is beleéghet emlékezetünkbe – szintén a premodern múlt és a posztmodern jövő (esetleg jelen) összemosásával, illetve felcserélésével operál. A betonkolosszusokat buján beszövő indák képét – mint a kollektív tudattalan rémálomszerű elemeit – mind jól ismerjük. A science fiction régi problematikája, az „ami múlt volt, lehet-e még a jövő is?” kérdése nem csupán rémisztő lehetőség, hanem a főnixhamvaiból újjászülető emberiség reményteli fikciója is. Ebben a novellában erre a bizakodó aspektusra ráerősít a nagypapa-figura bevonása. Nem véletlen, hogy amíg a szülőkkel kapcsolatban legtöbbször tudnak traumákat említeni, addig a nagyszülő alakjához nem ritkán az idill, az otthonosság és a biztonságos jövő képei kapcsolódnak. Ők azok a családtagok, akik mindent túléltek, és mégis van az unokák generációjához jó szavuk. A *Sportkomplexum* nagypapája is egy jellegzetes kelet-európai öreg, aki szeret hozott anyagból barkácsolni: megszelídíti a rozsdás ipari fúrógépet és a tenispálya salakjából kinőtt furcsa génmódosult növényhez préselőgépet fabrikál belőle, hogy unokáját megkínálhassa a lével, aminek „megtévesztésig olyan íze van, mint ezeknek az újmódi hípszter söröknek” (90.). A cirill betűs feliratú, hatalmas zsillippel ellátott, vízzel teli rakétasilóban pedig – ahonnan reszketve menekülne mindenki – harcsára és csukára horgászik a nagypapa, hogy sült hallal kínálhassa unokáját. Létezik tehát szabadulás is Dragomán rendszereiből, de leginkább retrográd formában.

A kötettről megjelent ismertetőik mind a gyengéi között említik a novellák elszigeteltségét. És bár ez nagyrészt igaz – a művek tényleg társtalank – azért van néhány motívum, mely láthatatlan szálakat sző köréjük. Rögtön a kötet kezdő darabja egy kontextus

¹ Sfinsider: Dragomán György: *Rendszerújra*, 2019. február 2, <http://sfmag.hu/2019/02/04/dragoman-gyorgy-rendszerujra/> (letöltés: 2019 március 20.)

nélküli színiszter figurával – a gyerekek rémével –, a fekete hegedűssel indít, aki kapcsolatot teremt a szerző korábbi novelláskötetének nyitóművével. Ez a figura is azon elemek sorát gazdagítja, melyek a népmesei baljóslatúságot emelik be Dragomán transzilvanikusan disztópikus világába. Boszorkányok, varázskénőcs által állattá változó és ördögi alakok nyüzsögnek itt, bevonva az animalitást a gép és ember kapcsolatába. A novellákat tehát összeköti az erőteljesen poszthumán alaphang is. Deleuze és Guattari elmélete is eszünkbe juthat ezzel kapcsolatban, akik arról a poszthumán folyamatról értekeznek, melynek során szembenézünk mindazokkal a nem humán emberi másokkal, melyeket a humanizmus elnyomás alatt tartott: állatok, démonok, szörnyek vagy akár angyalok.

Dragomán szövegei sokrétűen nyúlnak ahhoz a problémához, amit a kozmosz és a káosz distinkciójának problémájaként írhatunk le Marosán Bence Péter nyomán.² A *Vér* és bizonyos mértékig az *Éhség* című novellák képezik az első megközelítést az emberi lét szubhumán vonatkozásainak. Itt amolyan allegorikus Aesopus-meséket kapunk elállatiasodott agresszióinkról és „falni” akaró vágyainkról. A *Gát*, a *Családi ezüst*, illetve a *Borbála lányai* című művek valamivel cizelláltabban mutatják a két világ kapcsolatát, hiszen ezekben az elbeszélésekben már tisztán látszik, hogy a kozmosz előrehaladó folyamatai során mindig keletkeznek párhuzamos ellenvilágok, káoszfoszlányok is, melyekben a kozmosz rendje csupán a felszínt jelenti. A *Gát*ban például a gátlástalan technológiai haladás áldozata, a sokat megénekelte előtött falu mélységei kelnek ember alatti vagy torz emberi életre. A halak, úgy tűnik, nem tűrik az ember jelenlétét, végül pedig fenyegető üzenetet is küldenek a gátörnek, mégpedig egy nővel, aki az alcímben szereplő hal is egyben: „Brenner a nő száját nézte, a halványrózsaszín rúzs kontúrtalanul szinte átmenet nélkül veszett bele a nő arcának ránctalan gyöngyházfehér bőrébe, ahogy beszélt, megérezte lehetetének hínáros, vízszagú illatát” (32.). Ez után a felütés után ismerjük meg az őrt, Brennert és földijét, Csekics doktort, akik állandóan ott vannak a tó körül és kihalásszák, illetve hivatalból felboncolják a vízbe veszeteket. A tó körül fellendül az öngyilkos turizmus, de a *Szívesség* című epizódban felmerül a gyanú, hogy a sok vízi hullának talán csak egy része került oda öngyilkosság miatt. A két főszereplő esetleg nem egészen az, aminek látszik. Talán a mélység állati alakjai ők, akik nemhogy elutasítanak azokat, akik oda lemennek és emberként már nem térnek vissza, hanem kétféle identitású lényekként elő is idézik a mélységnek ezt a fenséges vonzását.

A hallá változott leány középkori népmesei hiedelmeket idéz, ahogy a boszorkánylányok is, akik állat formájában párosodnak elcsábított legényekkel. Az állattá változás nemcsak morfológiai, hanem szubsztanciális változásokat is hordoz magában, hiszen az én szűnik meg egy egyediséggel nem rendelkező, csak fajtája részeként azonosítható állat formájában. Ez a változás oda-vissza megjelenik a *Rendszerűjrában*. A *Borbála lányai* című novella állatias attribútumokkal jellemzett boszorkánya ragadozóként reagál a közeledő fiúra: „amikor meglátott, felém hajított egy félmaréknyi üveget [...] hunyorogva rám nézett, felém szagolt [...] – Takarodjál innen – kiáltotta”. Majd mikor a fiú kimondja a varázsszót: „Én vagyok az – kiáltottam” (*kiemelés tőlem* – H. Á.), mellyel szubjektumként azonosítja önmagát, megszeliül a vad: „hát akkor gyere ide, galambom” (250.).

További népmesei motívum ebben a novellafüzérben az egész kötet egyik visszatérő eleme: a varázskénőcs, -spray használata, mely átváltoztató erővel bír. Ez a mozzanat az állati és emberi létmód párhuzamosságának, illetve a kettő közötti senki földjén ragadásnak a metaforája. Megjelenik ez a *Dögheccben* is. Itt a színiszter jövőben gladiátorjátékokra kényszerített rabszolgák közé kalauzol a narrátor. A megnevezhetetlen – de az általa oko-

² Marosán Bence Péter: *Transcendental Morphology. A Phenomenal Interpretation of Human and Non-Human Cosmos*. in: Tymieniecka, A. T. (szerk): *Phenomenology of Space and Time*. Analecta Husserliana (The Yearbook of Phenomenological Research) vol. 116., Springer, Heidelberg, 285–325., 292.

zott sérülések alapján hatalmas és borzalmas szörnynek tetsző – vadállat ellen kell különböző, többnyire elégtelen felszerelésben kiállni a porondra. Az egyik kellék, melyet a főszereplők ellenszerként használnak, a krokodilmirigy-kivonat. Ezt testükre kenve, krokodilként bűzölögve lehet a „dögöt” valamelyest elriasztani. Szaglani, állatokkal bírokra kelni és a reménytelenségben is öntudatlanul küzdeni halálíg: ezek az elemek az állatok világához kapcsolják a borzalmas disztópia főszereplőit. Az állati létmód bizonyos sajátosságai ily módon leválaszthatóvá válnak az állatról. Azt a létmódot idézi meg Dragomán, ahol a tágulás és a befelé zsugorodás egy: az ember, az állat és a mechanikus rendszer egymás felépítése és párhuzamos lerombolása egyszerre.

Figyelemre méltó vonulata még ennek a műnek a „dögök” szent volta. A gladiátorok tartói nem jelennek meg a narrációban, pusztán utalnak rájuk. Abban nincs semmi novum, hogy ezek az emberek feláldozzák a gladiátorok életét a látványosság oltárán, de az már új elem, hogy a szörnyet szentként tisztelik. A szörnyeteg a pusztító erőt, az állati ösztönt, a nyers húst jelképezi, és mitikus jelleggel ruhazza föl. A szentség tradicionálisan a felfelé emelkedéssel, az érinthetelenséggel kapcsolódott össze. A modern barbarizmus pedig egyesíti a kettőt: az ember alattit és az ember fölöttit. Minden ilyen rendszernek van egy szent állata (legyen az turul, dínó, medve vagy birodalmi sas), amely bár áldozatokat szed, sőt kifejezetten ocsmány ragadozó, mégis félve tisztelik, sőt atyai védelmébe kívánkoznak. Ahogy Bán Zsófia írja, a modernitás kollektív mítoszhiányát tárják föl ezek az agresszív globális mítoszok, melyek mindig kollektív emlékezeti diskurzussal párosulva töltik be a modern populáris kultúra csillapíthatatlan közösségi szükségletét.³ A szent szörnyek Dragománnál is azt a rendszert jelentik, melynek fő funkcionális közösségi eseménye kapcsolódik hozzájuk.

A kötet novelláinak stílusa is nagyon változatos. A szenvedélyes történetmesélőnek tartott szerző itt kevésbé narratív stílusú művekkel is próbálkozik. Ilyenek a kötet közepére került rövid, egy-két oldalas szkeccsek, melyek inkább egy-egy ötletet, életérzést közvetítenek. Ilyen például az *Stázisszkeoencia*, a *Riport*, a *Rutinfeladat*, a *Herceg*, a *Teve*, az *Észak* vagy a *Vanessza faterja* című elbeszélés. Ezek a gondolatiságukban nagyon absztrakt és misztikus monológok vagy elbeszélések kevésbé erős darabjai a kötetnek. Egy-egy motívum köré épül például az *Észak*, amely a tükör, a jég vagy az üveg klausztrófób képiségeivel játszik. A *Csendkirály* a csend fullasztó voltát eleveníti meg egy a szerzőtől már megszokott gyermeki nézőpontból. A *Padlás*, a *Látogató* és a *Teve az én és a másik*, a látás és a leképezés komplementer halmazainak univerzumát térképezi fel. Avagy: hogyan marad mindörökre idegen a másik verziója a világról, és hogyan lehetséges az, hogy soha, semmilyen formában nem lesz az sem egybevágó a mienkkel, sem befogadható a számunkra.

Bár a felszínen kaotikusan sokszínű az a világ, amit Dragomán György ezekben a disztópikus sci-fi novellákban feltár, mégis felfedezzük a műfaji, gondolati és stílusbeli eltéréseken túl az alapvetően cyberpunk felvetéseket. Átérezzük a modern ember barbárságának mélységeit, mely a szisztémákban, a rendszerezett és gépiesített falanszterekben és az állatiságban egyszerre van jelen, pusztán azért, hogy önmagát lebontva újateremtse.

³ Bán Zsófia: Turul és dínó – fabulament, in: *Turul és dínó. Jelenetek a képek életéből – esszék, tanulmányok, kritikák*, Magvető, Bp., 2016, 27–38.